Література

1. *Метьюс М. Р., Перрера М. Х. Б.* Теория бухгалтерского учета: Учебник / М. Р. Метьюс, М. Х. Б. Перрера. / Пер., с англ. под. ред. Я. В.Соколова, И. А. Смирновой. — М.: Аудит: ЮНИТИ, 1999. — 663 с.
2. *Мильнер Б. З., Румянцеква З. П. и др.* Управление знаниями в корпорации: Учеб. пособие / Под ред. д-р екон. наук, проф. Б. З. Мильнера. — М.: Дело, 2006. — 304 с.
3. *Чижевська Л. В.* Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку: [Монографія] / Л. В. Чижевська — Житомир: ЖДТУ, 2007. — 528 с.
4. *Свірко С. В.* Бухгалтерський облік у бюджетних установах України: методологія і організація: Автореф. дис. … д-ра екон. наук: спец. 08.00.09 — Бухгалтерський облік, аналіз та аудит / С. В. Свірко. — К., 2006. — 33 с.
5. *Бутинець Ф. Ф.* Ревізія теорії бухгалтерського обліку або парадигма ТХОМ /Ф. Ф. Бутинець // Вісник ЖДТУ / [Економічні науки]. — 2008. — № 1 (43) — С. 3 — 17.
6. *Палий В. Ф.* Теория бухгалтерского учета: современные проблемы / В.Ф. Палий. — М.: Бухгалтерский учет, 2007. — 88 с.

Стаття надійшла до редакції 15.01.09.

УДК 657:22

В. Б. Кириленко
канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри обліку в кредитних
і бюджетних організаціях та економічного аналізу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МІЖБАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК НЕДЕПОЗИТНЕ ДЖЕРЕЛО ЗАЛУЧЕНИХ РЕСУРСІВ

В статье рассмотрены вопросы межбанковского кредитования. Приведен зарубежный опыт. Определены направления повышения эффективности данных банковских операций.

The questions of the between jars crediting are considered in the article. Foreign experience is resulted. Directions of increase efficiency of these bank transactions are certain.

Ключові слова*: міжбанківське кредитування, фінансовий ринок, ліквідність.*

Недепозитні притягнуті кошти — це кошти, що їх банк одержує у вигляді позик або за допомогою продажу власних боргових зобов’язань на грошовому ринку. Недепозитні джерела банківських ресурсів відрізняються від депозитів тим, що вони мають, по-

© В. Б. Кириленко, 2009

перше, неперсональний характер, тобто не асоціюються з конкретним клієнтом банку, а здобуваються на ринку на конкурентній основі, і, по-друге, ініціатива залучення цих коштів належить самому банкові.

В економічній літературі питання міжбанківського кредитування достатньо широко розглядали такі автори: С. В. Гагарін, Ю. Б. Никольский, Г. А. Шамаев [2], А. Г. Ивасенко [3], О. А. Кириченко, В. І. Міщенко [4], Р. Коцовська, В. Ричаківська, Г. Табачук, Я. Грудзевич, М. Вознюк [5], Ю. С. Масленченков, А. А. Арсланбеков-Федоров, [7], А. М. Мороз, М. І. Савчук, М. Ф. Пуховкіна [8], Р. І. Тиркало [10], І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін., В. В. Соляр, С. І. Маслов [9]. Але й до сьогодні низка питань міжбанківського кредитування залишається неврегульованою, що виникає особливе занепокоєння в умовах дефіциту фінансових ресурсів.

Метою статті — дослідження сутності процесу кредитування банків, обґрунтування його цілей та окреслення неврегульованих питань.

Слід зазначити, що у світовій банківській практиці значного розвитку набули саме недепозитні джерела залучення ресурсів, які пов'язані з міжбанківським кредитуванням [6, с. 88—89]. До найбільш поширених форм належать:

1) одержання позик на міжбанківському ринку;
2) угода про продаж цінних паперів зі зворотним викупом (або операція «репо»);
3) облік векселів і одержання позичок у центральних банків;
4) продаж банківських акцептів.

Основною метою цих операцій є поліпшення ліквідної позиції банку.

У банківській практиці США цей ринок дістав назву федеральних резервних фондів. Останні являють собою депозитні кошти комерційних банків, що зберігаються на резервному рахунку в центральному банку або федеральних резервних банках. Комерційні банки, що мають на резервному рахунку надлишкові кошти порівняно з обов'язковим мінімумом, надають їх у позичку на короткий час. Це дозволяє їм дістати додатковий прибуток, а банку-позичальникові поліпшити показники ліквідності.

До 1960-років купівля федеральних фондів використовувалась в основному для поповнення коштів на резервному рахунку банку, позаяк процентні ставки за ними були нижчі від дисконтної ставки центрального банку. У наступні роки процентні ставки виросли і стали перевищувати дисконтну ставку.

Операції з федеральними фондами провадяться на дуже короткий термін один діловий день. Разом з тим частина угод укладається на більш тривалі терміни — від 30 до 90 днів — і називаються терміновими угодами. Оскільки при покупці федеральних фондів не потрібне резервування коштів, то банки можуть сплачувати більш високий відсоток, чим за депозитними сертифікатами [6, с. 89].

У Великобританії ринок міжбанківських кредитів набув широкого розвитку з 1971 р., коли різко підвищилися норми обов'язкових резервів.

Угода про купівлю цінних паперів зі зворотним викупом («репо») являє собою вид короткострокової позики під забезпечення цінними паперами (частіше за все казначейськими зобов'язаннями), коли право розпорядження забезпеченням переходить до кредитора. Нетимчасовою умовою цієї угоди є зобов'язання позичальника викупити цінні папери на обговорену дату і за заздалегідь установленою ціною. При цьому цінні папери, що виступають як забезпечення, оцінюються з заставною маржею від 1 до 3 % до ринкової ціни.

Облік векселів і одержання позичок у центрального банку. Цей спосіб залучення додаткових ресурсів використовується найчастіше комерційними банками, що зазнають сезонні коливання ресурсів, або при виникненні в них надзвичайних обставин. Центральний банк при цьому стежить, щоб його позички не перетворилися в постійне джерело коштів. При одержанні таких позик комерційні банки надають забезпечення у вигляді різних цінних паперів казначейства, зобов'язань федеральних і місцевих органів влади, короткострокових комерційних векселів.

Облік банківських акцептів. Банківський акцепт — це термінова тратта, або перекладний вексель, виставлений експортером або імпортером на банк, який погодився його акцептувати. Використовуються банківські акцепти для фінансування зовнішньоторговельних операцій. Комерційний банк може перерахувати у ФРС акцепти й одержати в такий спосіб під них позику. Прийнятними для переобліку вважаються акцепти терміном до 6 місяців за експортно-імпортними операціями або товарними угодами всередині країни.

Розвиток міжбанківського кредитування в Україні припадає на середину 1990-х років. Одним із джерел поповнення ресурсів банків в Україні є міжбанківський кредит та операції «репо».

Для проведення міжбанківського кредитування мають бути вільні кредитні кошти. Як зазначають Р. Коцовська, В. Ричаків-

ська, Г. Табачук, Я. Грудзевич і М. Вознюк, вільними кредитними коштами торгують фінансово стійкі комерційні банки, в яких завжди є надлишок коштів, і щоб вони приносили дохід, банки прагнуть розмістити їх в інших банках [5, с. 104]. Ці банки для одержання прибутку прагнуть розмістити вільні ресурси в інших банках. Крім фінансової вигоди, банки-кредитори здобувають можливість установлення ділових партнерських стосунків.

Терміни міжбанківських кредитів можуть бути різними — від одного дня до року, інколи і більше року. А. М. Мороз, М. І. Савчук та М. Ф. Пуховкіна акцентують увагу на тому, що досить активно використовуються міжбанківські кредити терміном на один день, мета яких полягає у підтримці поточної ліквідності банку [8, с. 58].

Процентна ставка за міжбанківськими кредитами, як правило, нижча, ніж за кредитами, наданими господарникам, і пов'язана з обліковою ставкою НБУ. Відповідно до ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банки самостійно встановлюють процентні ставки та комісійну винагороду за своїми операціями. Разом з тим ст. 48 передбачає, що банк не може надавати кредити під процент, ставка якого є нижчою від процентної ставки, виплачуваної ним за депозитами. На цьому наголошує М. Д. Алексеєнко. Фактично йдеться про неврегульованість питання про процентну ставку за кредитами, обмеження оперативної самостійності банку у визначенні ціни проведених ним кредитних операцій [1, с. 159].

Банки-позичальники залучають міжбанківський кредит для розширення своєї кредитної діяльності з клієнтами, а також через необхідність регулювання банківської ліквідності. В Україні у зв'язку з запровадженням електронних розрахунків, міжбанківське кредитування здійснюється за допомогою прямих контактів між банком-кредитором і банком-позичальником. Кредитування здійснюється на договірних умовах на чітко визначений термін.

Кредитування банків провадиться на ринку міжбанківського кредитування. Без сумніву, міжбанківський ринок є частиною грошового ринку і в літературі визначається досить широко — як частина фінансового ринку, на якому гроші є особливим товаром і здійснюють самостійний рух між банками [7, с. 8]. Визначення, відповідно до якого міжбанківський фінансовий ринок охоплює будь-які міжбанківські операції, потребує уточнення. Перш за все, з усієї сукупності операцій необхідно виділити ті, що пов'язані з кредитуванням. Міжбанківський кредитний ринок, як і інший сег-

мент грошово-кредитного ринку, являє собою форму руху позичкового капіталу, коли кредитор надає позичальникові кошти на визначений строк з умовою повернення та платності. Строковість, повернення та платність — принципові характеристика будь-якого кредиту, у тому числі міжбанківського. Водночас Ю. С. Масленченков та А. А. Арсланбеков-Федоров підкреслюють, що міжбанківський кредит — це досить дороге джерело одержання додаткових ресурсів, до того ж, як правило, на короткий термін [7, с. 9].

Коли банки надають кредити своїм клієнтам, вони виконують роль посередника, приймаючи гроші від вкладників та надаючи кошти у формі кредитів позичальникам. Очевидно, що суттєва різниця в термінах, на які кошти залучаються та розміщуються, спричиняє втрату ліквідності. Незважаючи на жорсткий контроль Національного банку України за відповідністю строків до погашення між активами та пасивами, в умовах нестабільної економічної ситуації та жорсткої конкуренції в будь-якого банку може виникнути тимчасовий розрив між активами та пасивами за строками до погашення, що впливає на ліквідність банку. Виходячи з цього потрібен деякий ринок, на якому банки мали б можливість компенсувати таку втрату на короткий термін. Таким ринком для них є ринок міжбанківських кредитів, який дає можливість оперативно залучити необхідний обсяг коштів у інших банків у вигляді міжбанківських кредитів.

Суб'єктами міжбанківських кредитних операцій є банки, які можуть виступати на міжбанківському ринку в ролі позичальників, так і кредиторів.

Об'єктом міжбанківських кредитних операцій є грошові кошти, що передаються одним банком іншому у вигляді кредитів на умовах, визначених договором.

Комерційний банк як посередник на фінансовому ринку, розв'язуючи проблему ліквідності, повинен постійно стежити за балансом пасивів та активів в умовах швидких змін на фінансовому ринку. По суті, комерційний банк зобов'язаний постійно управляти своїми активами та пасивами [2, с. 10].

Пасиви банку складаються з капіталу та прирівняних до нього статей, залучених та запозичених коштів.

У вирішенні завдань управління пасивами банк виступає позичальником на ринку кредитних капіталів. У вирішенні завдань управління активами банк виступає кредитором. Сегмент ринку кредитних капіталів, на якому банки виступають як контрагенти, називається ринком міжбанківських кредитів (МБК).

Особливістю ринку міжбанківських кредитів є те, що учасниками як з боку попиту, так і з боку пропозиції виступають банки. Міжбанківський кредит за складом поділяється на взаємні кредити між комерційними банками та кредитування Національним банком України комерційних банків [10, с. 236]. У результаті ринок міжбанківських кредитів, як механізм руху коштів, відіграє важливу роль у формуванні грошової маси, що перебуває в обігу, і її конкретної структури.

Міжбанківський кредит надається банками один одному, коли в одних з'являються вільні ресурси, які необхідно швидко та ефективно розмістити, а в інших виникає тимчасова нестача ресурсів, потрібних для своєчасного виконання їхніх зобов'язань. Іншими словами, головна функція міжбанківського кредитування — це підтримка ліквідності. Додатковою функцією, яку можуть виконувати середньострокові та довгострокові міжбанківські кредити, є забезпечення рентабельності вкладення коштів.

Перевагами операцій з міжбанківського кредитування є передусім відносна простота оформлення та швидкість здійснення [4, с. 655].

Важливою особливістю міжбанківського кредитного ринку є те, що тут кредити видаються тільки в безготівковій формі.

Ринок міжбанківського кредитування характеризується наявністю:

- учасників ринку — позичальників та кредиторів;
- фінансових інструментів;
- так званих площадок, на яких у результаті узгодження попиту та пропозиції кредитів формується ринкова ціна, тобто процентна ставка;
- регулятивних органів, які впливають на ринок з метою забезпечення для всіх учасників умов вільної конкуренції [3, с. 17].

Наявність великої кількості учасників міжбанківського ринку і потенційних контрагентів потребує створення технології аналізу їх фінансово-економічного стану і формування простих механізмів визначення кредитних лімітів на контрагентів.

Дослідження, проведене М. Д. Алексеєнко [1], розкриває вади, притаманні простій формі міжбанківського кредитування. По-перше, обмежується організаційними методами доступ до вільних ресурсів банків, які мають у них потребу, але не входять до складу відповідної групи. По-друге, плата за надані міжбанківські кредити може суттєво різнитися з ринковою в той чи інший бік. По-третє, банки-кредитори можуть суттєво впливати на діяльність банків-позичальників. По-четверте, знижується опера-

тивність залучення необхідних ресурсів, обсяги яких можуть також не відповідати потребам банків-позичальників. По-п'яте, така форма кредитування не розв'язує повністю проблему зменшення ризику неповернення міжбанківських кредитів, оскільки їм притаманний високий системний ризик. По-шосте, з погляду макрорівня через міжбанківське кредитування здійснюється лише перерозподіл між банками вільних ресурсів.

Перелічені вади значною мірою нівелюються, якщо в міжбанківському кредитуванні та розрахунках бере участь центральний банк. Він через надання кредитів реалізує притаманну йому функцію кредитора останньої інстанції. Отже, рефінансування банків безпосередньо пов'язано з виконанням центральним банком основної функції — регулювання грошового обігу та забезпечення стабільності грошової одиниці.

Тож, основною функцією міжбанківського кредитного ринку є підтримання ліквідності кредитних організацій, що потребують створення аналітичних технологій, спрямованих на вивчення поточного фінансово-економічного стану контрагентів і їх ліквідності. До того ж за наявності великої кількості контрагентів і, відповідно, великої кількості операцій з ними на ринку міжбанківського кредитування виникає потреба в оцінці ефективності здійснення таких операцій, у надійному механізмі визначення витрат на проведення цих операцій та мінімізації вказаних витрат. Термінового розв'язання на рівні НБУ потребує питання розміру процентної ставки за кредитами.

Література

1. *Алексеєнко М. Д.* Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 276 с.
2. *Гагарин С. В., Никольский Ю. Б., Шамаев Г. А.* Межбанковский кредит: дилинговые операции на рынке «коротких денег» — М.: Принтлайн, 1995. — 208 с.
3. *Ивасенко А. Г.* Межбанковский кредит: сущность, проблемы и перспективы развития. — М.: Вузовская книга, 1998. — 237 с.
4. *Кириченко О. А., Міщенко В. І.* Банківський менеджмент: Підручник. — К.: Знання, 2005. — 831с.
5. *Коцовська Р., Ричаківська В., Табачук Г., Грудзевич Я., Вознюк М.* Операції комерційних банків. — 3-тє вид. — К.: Алерта, Львів: ЛБУ НБУ, 2003. — 500 с.
6. *Лаврушина О. И.* Банковское дело: Учебник / Под ред. О. И. Лаврушина. — М.: Финансы и статистика, 1998. — 576 с.

7. *Масленченков Ю. С., Арсланбеков-Федоров А. А.* Технология межбанковского кредитования в российских условиях — М.: БДЦ-пресс, 2004. — 192с.
8. *Мороз А. М., Савчук М. І., Пуховкіна М. Ф.* та ін. Банківські операції: Підручник. — 2-ге вид., випр. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 476 с.
9. *Прокопенко І. Ф., Ганін В. І., Соляр В. В., Маслов С. І.,* Основи банківської справи: Навч. посіб. — К.: Центр навч. літ., 2005. — 410 с.
10. *Тиркало Р. І.* Банківська справа: Навч. посіб. — Тернопіль: Картбланш, 2001. — 314 с.

Стаття надійшла до редакції 14.01.09.

УДК 657.1

О. М. Кузьменко
здобувач кафедри
обліку підприємницької діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СУТНІСТЬ ФАКТОРИНГУ ЯК ЗАСОБУ ФІНАСУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В статье рассмотрены основные проблемы сути факторинга и представлены основные направления его классификации. Сделана попытка выделить доминирующие факторы, оказывающие влияние на развитие факторинговых операций в Украине.

In the articles considered basic problems of essence of factoring and basic directions of his classification are given. An attempt to select dominant factors which influence on development of factoring operations in Ukraine is done.

Ключові слова: *фінансова послуга, факторинг, фактор, клієнт, відступлення права вимоги.*

Актуальність розвитку факторингових відносин в Україні обумовлена станом розрахунків та наявних боргових зобов'язань. Проблема дебіторської заборгованості для постачальників товарів і послуг ставала дедалі серйознішою, що визначило виняткову популярність факторингу як простого й доступного механізму кредитування й призвело до швидкого зростання кількості клієнтів. Так, у зв'язку зі світовою економічно кризою, яка вплинула і на економіку України у 2008 р., досить гострою вважається проблема неплатежів, нестачі обігових коштів підприємств, про що свідчить питома вага дебіторської і кредиторської заборгованостей. У цих умовах потрібен пошук нових механізмів залучення

© О. М. Кузьменко, 2009